

MATE KAPOVIĆ
 Filozofski fakultet
 Lučićeva 3, HR - 10 000 Zagreb
 mkapovic@ffzg.hr
 http://mudrac.ffzg.hr/~mkapovic

NAGLASNE PARADIGME IMENIČNIH I-OSNOVÂ U HRVATSKOM

U radu se daje pregled imeničnih naglasnih paradigama *i*-osnovâ (n. p. A i n. p. C) u hrvatskom standardu i štokavskim govorima te se govori o inovacijama do kojih je došlo u nekim štokavskim govorima. Daju se primjeri iz raznih štokavskih govora za različite vrste sustavnih i nesustavnih naglasnih promjena kod *i*-osnovâ, a time se prinosi i nov dijalektološki materijal. Govori se među ostalim o promjenama kao što su prelazak iz jedne naglasne paradigme u drugu (*nît*, *nîti* ⇒ *nît*, *nîti*), sekundarne promjene naglasaka u n. p. A (*smîti* umjesto *smîti*), ujednačavanje duljine u padežima (*bôl*, *bôli* umjesto *bôl*, *bôli*), analoško uvođenje kračine (*mâst*, *mâsti* umjesto *mâst*, *mâsti*), ujednačavanje mjesta naglasaka (*u mlâdosti*, *mlâdosti*, *mlâdostima* umjesto *u mladosti*, *mladosti*, *mladostima*) itd. Govori se i o mnogim pojedinačnim riječima te se neke riječi i oblici objašnjavaju povijesno.

KLJUČNE RIJEČI: *akcentuacija, hrvatska dijalektologija, i-osnove, naglasak*

I. UVOD

U ovom ćemo radu govoriti o naglasnim paradigmama *i*-osnovâ (tj. o imenicama ženskoga roda tipa *kôst*, *kôsti*) i o promjenama koje se u njima događaju u hrvatskom standardnom jeziku i u štokavskim govorima. Ovdje ćemo se držati podjele slavenskih naglasnih obrazaca na tri naglasne paradigme – *a*, *b* i *c*, preuzete iz dijakronijske lingvistike. Takva podjela sasvim odgovara i opisu suvremenih sustava. Preciznosti radi, razlikovat ćemo naglasne paradigme *a*, *b*, *c* pri dijakronijskom tumačenju¹ i naglasne paradigme A, B, C pri sinkronijskoj raščlambi (iako nam kod *i*-osnovâ zapravo trebaju samo n. p. A i n. p. C, vidi dolje). Recimo riječ *stârôst* je povijesno gledajući n. p. *a*, ali je sinkronijski n. p. C. Osim toga, praslavenska je n. p. *c* mogla biti različita po nekim obilježjima od hrvatske sinkronijske n. p. C (iako dakako

¹ U slavenskim se rekonstrukcijama upotrebljavaju znakovi *' za stari akut (> hrv. ˘, npr. *rākъ > rāk), *~ za dugi neoakut (> hrv. ˘̃ > ˘̂, npr. *pōtъ > dij. pūt > pūt), *' za kratki neoakut (> hrv. ˘, npr. *bōbъ > bōb), *˘ za kratki cirkumfleks (> hrv. ˘, npr. *kōrākъ > kōrāk), *˘̂ za dugi cirkumfleks (> hrv. ˘̂, npr. *bōlgo > blāgo) te *' za mjesto naglasaka općenito. O slavenskim naglasnim paradigmama vidi npr. K a p o v i ć 2003, 55 ili K a p o v i ć 2005b, 126. Jedninske padeže pišemo velikim slovom (N., G., D., A., V., L., I.), a množinske malim (n., g., d., a., v., l., i.).

potonja od nje postaje). Ovaj rad ima i sinkronijsku i dijakronijsku orijentaciju, no težište je na opisu štokavskoga sustava (i sustavâ) te promjenâ koje se u tim sustavima događaju. Sve je dijalekatne primjere koji se u članku navode zabilježio sâm autor na terenu² ako se ne navodi drugačije. Kao polazište ovdje uzimljemo tzv. klasični novoštokavski sustav u kojem još nisu ujednačeni naglasci tipa *mladòstī*, *mladòstima*, *po zapovijédi* i sl.

2. BILJEŽBA OVISKA

Ovisak (¹) nam olakšava opis štokavskoga naglasnoga sustava. Njime označavamo silazni naglasak tako da ga stavimo na dotičan slog – npr. *sm'rt*. Ako je silazni naglasak čelan (dakle onaj koji preskače na prednaglasnicu – tj. prelazi na apsolutni prvi slog kao ²), bilježimo ovisak na samom početku riječi, npr. *'kòsti - 'dò kosti*. Ako silazni naglasak nije i čeon naglasak, ovisak se stavlja neposredno ispred samoglasa, npr. *sm'rti - dò sm'rti* (ovdje ovisak ostaje na istom mjestu, vidi dolje, a naglasak se prenosi, tj. prelazi na prethodni slog kao ³), ali *'nòći, 'òd noći*. Kod uzlaznih se naglasaka ovisak bilježi na sljedećem slogu, odnosno piše se na mjestu zanaglasne visine npr. *sàm'rt, príč'est, múdr'òst*.

Oviskom razlikujemo ònō što se čini prividno istim: npr. *sm'rti ≠ 'nòći* što se vidi u *nà sm'rt ≠ 'ù nòć* ili *sm'rtima ≠ nòć'ima, ù sm'rti ≠ u nòć'i*. Ovisak stoji na mjestu naglasaka u arhaičnim nenovoštokavskim govorima.

3. NAGLASNE PARADIGME

Sve *i*-osnove u hrvatskom jeziku možemo podijeliti na dvije naglasne paradigme – n. p. A (oviska vezana na jednom od slogova u osnovi) i n. p. C (slobodna tj. promjenjiva naglasaka – ovisak je čeon ili na prvom slogu nastavka). Kao primjere za n. p. možemo navesti:

n. p. A: *sm'rt, sm'rti, sàm'rt, sàm'rti, glúp'ost (glúp'òst), glúp'osti*

n. p. C: *'pèć, 'pèći, na pèć'i, 'zapovijéd, po zapovijéd'i, zapovijéd'ī*

U praslavenskom su postojale i *i*-osnove n. p. *b*, ali ih danas u hrvatskom više nema. N. je p. *b* primjerice pripadala hrvatska riječ *òganj* koja je danas *o-*, a ne *i*-osnova - *ògnь, *ogni > Orubica (Posavina) *ògānj, ògnja*⁴. Imenice su tipa *múdr'ost* (*múdr'ost*) < *mōdrōstь, iako se izvode od pridjeva n. p. *b* (*mōdrь, *mōdró) već u praslavenskom zapravo sinkronijski pripadale n. p. *a* jer im je naglasak, kao i u n. p. *a*, bio uvijek vezan na jednom slogu (vidi Дыбо 1981, 107-122).

² Katkada se za pojedine oblike ne navodi točno potvrda iz pojedinačnih govora – uglavnom ako je riječ o općepoznatim proširenim oblicima ili ako takva točna potvrda nije bitna. Podatci su iz Posavine prikupljeni na istraživanju provedenu u jesen 2006. na kojoj su osim autora sudjelovali i Sergej Nikolajev, Marfa Tolstoj i Martina Peraić.

³ Razlikuje se dakle prenošenje naglasaka (mlađa, isključivo novoštokavska pojava), pri kojoj naglasak prelazi na prethodni slog kao ⁴ (npr. *sm'rti - prekò sm'rti*) i preskakanje naglasaka (stara, općeslavenska pojava), pri kojoj naglasak prelazi na prvi slog čitave cjeline kao ⁵ (npr. *'nòći - 'prèko noći*). Prenošnje se naglasaka još zove i oslabljenim, a preskakanje neoslabljenim pomakom naglasaka.

⁴ Standardni hrvatski ima naglasak ujednačen prema N. - *òganj, ògnja*, a standardni srpski prema kosim padežima - *ògāñ, ògñā*.

4. NAGLASNA PARADIGMA A

U naglasnoj je paradigmi A ovisak uvijek vezan za jedan slog u osnovi – to može biti prvi slog: *mj'əd* - *mj'èdi* ili drugi slog *mlád'ež* - *mlád'eži*⁵.

N. <i>sm'řt</i>	<i>príč'est</i>
G. <i>sm'řti, dò sm'rti</i>	<i>príč'esti</i>
D. <i>sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
A. <i>sm'řt, nà sm'rt</i>	<i>príč'est</i>
V. <i>sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
L. <i>sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
I. <i>sm'řću, sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
n. <i>sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
g. <i>sm'řtī</i>	<i>príč'estī</i>
d. <i>sm'řtima</i>	<i>príč'estima</i>
a. <i>sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
v. <i>sm'řti</i>	<i>príč'esti</i>
l. <i>sm'řtima</i>	<i>príč'estima</i>
i. <i>sm'řtima</i>	<i>príč'estima</i>

Samo tri jednosložne riječi pripadaju n. p. A u hrvatskom od starine: *sm'řt*, *mj'əd* i *n'it*, s tim da se i kod njih osjeća tendencija prelaska u n. p. C - usp. Orubica (Posavina) *mīd* - *mīdi*, *nīt* - *nīti*. Ta je tendencija općeslavenska i javlja se i u drugim slavenskim jezicima (vidi više u K a p o v i ć *uskoro* b). Za prelazak n. p. A > n. p. C usp. u hrv. i mlađe *'nīt*, *'nīti*, te također G. *ř smrti* (B u d m a n i 1867, 170). Inače se riječ *sm'řt* čuva u n. p. A. Usp. npr. u Prapatnicama kraj Vrgorca *smřt*, *nà smrt* (također *mīd*, *mīda* s prelaskom u o-osnove).

U skupinu jednosložnih riječi n. p. A sekundarno ulazi i riječ *p'ūt*, *p'ūti*. Da tu ne može biti riječi o izvornoj n. p. a, jasno je po tome što je to izvorno **plǔtь* (na **ь* nije mogao stajati stari akut koji je obilježje n. p. a, usp. **nǔtь*)⁶. Naglasak je N. *pūt* nastao analogijom prema kosim padežima (kao *pūti*), gdje se očekuje. Tako od izvornoga *pūt* < **plǔtь* (duljenje kao u *kōst* < **kōstь* u n. p. c), G. *pūti* < **plǔti* (kao *kōsti* < **kōsti*) postaje mlađe *pūt*, *pūti*. Za oblik *pūt* usporedi u Kavanjina <puut> i u okolici Splita *pūt* (oboje prema ARj). Kako riječ nije pretjerano obična, nemam potvrda za *pūt*, *pūti*, ali lako je moguće da i toga gdje god ima.

⁵ Iz Splita imam potvrdu za *mlādēž*, *mlādēži* (n. p. C).

⁶ U riječi je **szmǔtь* naglasak zapravo na **ьr*- što predstavlja dvoglas. Sljedovi su **ьr*-/*ьr*-/*ьl*-/*ьl*- u slavenskom dvoglasu, za razliku od **ьr*-/*ьr*-/*ьl*-/*ьl*- koji predstavljaju običan slijed sonanta i poluglasa. Odras je dvoglasa dug (**čьrvь* > *čřv*), ako na njem nije bio stari akut (kao u *smřt*) ili ako je riječ višesložna (vidi K a p o v i ć 2003 za uvjete kraćenja duljina u slavenskom). Odras je slijeda **r/l* i poluglasâ uvijek kratak (**krǔve* > *křvi*), osim ako nije produljen (kao u N. n. p. C – *křv* kao *bōg* < **bōgь*, vidi K a p o v i ć 2005a, 53).

Osim spomenutih, u n. p. A nema više riječi s " na prvom slogu. Sve su takve imenice (tipa *pāmēt*, *stārōst* itd.) prešle u n. p. C (vidi dolje). Od višesložnih imenica u n. p. A pripadaju samo imenice s unutarnjim oviskom (tj. s uzlaznim naglaskom) kao *prīčest*, *múdr'ost* (*múdr'ōst*), *nēm'ilōst*, *čest'itōst*, *mlád'ež*, *nár'au*⁷, *obít'elj* itd.

Riječ *kòr'ist* (n. p. A) sekundarno prelazi u *'kòrīst* (n. p. C)⁸, što se također može objasniti već spomenutim širenjem pomičnosti naglasaka u *i*-osnovama (tj. poopcénjem n. p. c). Ta tendencija djeluje od praslavenskoga pa sve do danas.

U riječima na *-ost* s oviskom na sufiksu, *-ost* može biti dugo i kratko u NA. *múdr'ost* i *múdr'ōst*, *hrábr'ost* i *hrábr'ōst* (G. *múdr'osti*, *hrábr'osti* kao i u ostalim padežima) itd. Kratko je *-ost* tu starije, duljina je unijeta analogijom prema očekivanoj duljini u NA. u n. p. C (*'mlädōst* < **möldostь*). Usp. npr. Siče (Posavina) *jävñōst*, *glüpōst*.

U n. p. A ovisak ostaje postojan u svim padežima. Naglasak je *smřti* u L. i *smřti* u g. (ali dli. *smřtima*) - koji se navodi primjerice u B a r i ć i s u r. 1997, 170 - sekundaran, nastao analogijom prema visnosti⁹ tih padeža u n. p. C. Čuvanje neopromjenjiva oviska u n. p. A nije rijetko.

5. NAGLASNA PARADIGMA C

U n. p. C pripadaju riječi kao *'kōst* - *'kōsti*, *'rijēč* - *'rijēči*, *'bōlēst* - *'bōlesti*, *'zapovijēd* - *'zapovijēdi*, *'mīsao* - *'mīsli*, *'bōjāzan* - *'bōjāzni*¹⁰. Imenice poput *'rijēč*, *'vlāst* imaju inherentan dugi slog koji ostaje dug u svim padežima (vidi dolje). Jednako tako imenice poput *'zapovijēd* imaju inherentnu zanaglasnu duljinu. Imenice s inheretnom kračinom, kao G. *'kōsti*, *'mōći*, *'bōlesti*, *'pōmoći*, dobivaju duljinu na jedinom ili zadnjem slogu sàmo u NA. *'kōst*, *'mōc*, *'bōlēst*, *'pōmōc*, u ostalim je padežima kračina (kao *'mōst* - *'mōsta*, *'gōvōr* - *'gōvora*). Nepostojano se *-a-* u zadnjem slogu imenica n. p. c ne dulji (*plijēsan* - *plijēsni*, *rāvan* - *rāvni*), a u naglašenom slogu da (*čāst* - *čāsti* < **čĕstь*), usp. K a p o v i ć 2005a, 53.

Kod imenica je s inheretnom duljinom duljina u g. i dli. kao *stvár'ī*, *stvár'ima* i *zapovijēd'ī*, *zapovijēd'ima* unesena analogijom prema ostalim padežima. U tim bi se padežima zapravo očekivala kračina (usp. K a p o v i ć 2003, 66-67), dakle oblici **stvárī*, **stvárīma*, **zapovjēdī*, **zapovjēdīma*. Usp. u Orubici (Posavina) *čĕljūst*, *čĕljūsti*¹¹, *čĕljūstīma*.

⁷ Usp. u Sikerevcima (Posavina) *nārāv/nārāv*, G. *nārāvi*.

⁸ Za oba naglasaka vidi npr. ARj i Prapatnice (kraj Vrgorca) *kōrist*, *kōristi*, ali Orubica (Posavina) *kōrist*, *kōristi*. Da je oblik *kōrist* stariji, jasno je i po glagolu *kōristiti*.

⁹ Ako je padež visan, to znači da se na nj (u n. p. c) pomiče ovisak (tj. naglasak u govorima sa starom akcentuacijom). Tako je *-i* u L. *i*-osnova visno, a *-i* u G. *i*-osnova nije (G. *'kōsti*, L. *kōst'ī*).

¹⁰ U B a b i ć i s u r. 1991, 601 čitav se niz *i*-osnovâ n. p. C krivo navodi s " umjesto s ". Tako umjesto krivoga naglasaka " ondje treba stajati: *kōstrijēt*, *nĕsvijĕst*, *ōbijĕst*, *būjād*, *būrād*, *čĕljūst*, *čĕtvrt*, *jūnād*, *kĕljūšt*, *ōblāst*, *pāprāt*, *prōpāst*, *stūdĕn*, *vĕlād*, *zĕlĕn*. Posve je nejasno kako je moglo doći do takve pogreške u toliko riječi za koje još izričito i piše da imaju kratki uzlazni naglasak (dakle neće biti tiskarska pogreška). U B a b i ć i s u r. 1991, 605 je čak ispravno navedeno *kōstrijeti*, *pāprāti*, na strani 602 *būjādi* itd.

¹¹ Od drugoga ispitanika imam naglasak g. *čĕljūsti*.

N. 'nôc	'rijêč	'bòlêst	'zâpovijêd
G. 'nôci	'rijêči	'bòlesti	'zâpovijêdi
D. 'nôci	'rijêči	'bòlesti	'zâpovijêdi
A. 'nôc	'rijêč	'bòlêst	'zâpovijêd
V. 'nôci	'rijêči	'bòlesti	'zâpovijêdi
L. nôc'i	rijêč'i	bolêst'i	zapovijêd'i
I. 'nôcu	'rijêčju/'rijêči	'bòlêšču/'bòlesti	'zâpovijêdi
n. 'nôci	'rijêči	'bòlesti	'zâpovijêdi
g. nôc'i	rijêč'i	bolêst'i	zapovijêd'i
d. nôc'ima	rijêč'ima	bolêst'ima	zapovijêd'ima
a. 'nôci	'rijêči	'bòlesti	'zâpovijêdi
v. 'nôci	'rijêči	'bòlesti	'zâpovijêdi
l. nôc'ima	rijêč'ima	bolêst'ima	zapovijêd'ima
i. nôc'ima	rijêč'ima	bolêst'ima	zapovijêd'ima

U n. je p. C naglasak ili čelan ili na prvom slogu nastavka kod visnih padeža. Visni su padeži (padeži koji povlače ovisak na se) u *i*-osnovama: L. -ⁱ12, g. -ⁱ7, dli. -ⁱima. Imenice *kîci* i *kôkôš* imaju u L. samo *kčeri* i *kôkoši*, dakle s nevisnim -*i*, za razliku od L. *nôci*, *mladosti*. To je zato što te imenice znače živo¹³. Naglasak se u L. ne mijenja ni u zbirnim imenicama na -*ad* kao *têlad*, *mômčad* koje također znače živo, u imenicama na -*ač* kao *đivljáč*, *nějáč*, na -*an* kao *nêmân* itd.

Nekoć je i I. imao visni nastavak, no danas ima čeonni naglasak analogijom prema ostalim oblicima - *'nôcu*. Stari se naglasak I. vidi primjerice u prilogu *nôcu* u Prapatnicama kraj Vrgorca¹⁴ i u I. *mašču* u Posavini (Ivšić 1971, [365])¹⁵ sa sekundarnom duljinom prema *a*-osnovama (*ženom*). Kod oblika se s čeonim naglaskom dakako javlja preskakanje naglaska, npr. *'nôci* - *'prêko nôci*, *'pâmêt* - *'nâ pamêt*, *'mladosti* - *'òd mladosti* itd. Kod višesložnih riječi preskakanje naglaska češće izostaje nego kod dvosložnih. Što se dijalekata tiče, usp. Prapatnice (kraj Vrgorca): *ù oči, nâ kosti, ù kosti, kâp pò kâp, priko nôci, ù nesvîst, zâ rîč, nâ rîč, zâ rîči, ò(d) starosti, dò jeseni, îz glâdi, ù prsi, nâ pamêt*. Usp. i u Posavini - Dubočac *jûtro ì večer*, Siče *nâ vlâst*, Sikerevci *prîd večer*, Donja Bebrina *zâ uši, ù pêc, òd glâdi*, Orubica *nâ ispovid*.

Imenica je *pâmêt* (usporedi *p'âmtiti*, *p'âmetovati*) prešla iz n. p. *a* (**pâmêtъ*) u n. p. C, analogijom prema imenicama kao *pôvijest*, *zâpovijêd*, *prîpovijêst* koje izvorno pripadaju n. p. *c*. Odatle danas *'pâmêt*, *'nâ pamêt*, *po pamêt'i*. Na jednak su način u *o*-osnovama imenice kao *jâblân* (a poslije i one kao *kâmên*) prešle iz n. p. *a* u n. p. C analogijom prema imenicama kao *kôrâk* (izvorno **jâbolnъ*, ali **kôrâkъ*), usp. K a p o v i ć *uskoro a* i K a p o v i ć 2005a, 58.

¹² Visnomu je L. *môci*, *pêci* (od *môc*, *pêc*) etimološki istovjetno visno -*i* u infinitivu glagola s osnovom na suglasnik: *môci*, *pêci*. Infinitiv je zapravo porijeklom stari L. *i*-osnova.

¹³ B u d m a n i 1867, 38. Usporedi istu pojavu u *o*-osnovama (K a p o v i ć *uskoro a*).

¹⁴ U B a r i ć i s u r. 1997, 171 navode se za I. oblici *kôkoši/kokôšju/kôkošju*, no upitno je koliko je oblik *kokôšju* pouzdan s obzirom da u dotičnoj gramatici omaške nipošto nisu rijetke. Usp. na prethodnoj strani *širočadi* umjesto *širočadi* primjerice.

¹⁵ I. je u n. p. C visan i u sjeverozapadnom čak. i srednjčak. -*ün*, -*ôn* (L a n g s t o n 2006, 152-154), ali ondje mjesto naglaska nije pouzdano jer bi moglo biti i analogijom prema *a*-osnovama s kojima se *i*-osnove miješaju.

U praslavenskom su se razlikovale imenice kao *stǎrostь, G. *do stǎrosti, g. *stǎrostьjь (n. p. a) i imenice kao *mōldostь, G. *dō moldosti, g. *moldostьjь (n. p. c). U hrvatskom bi se od toga očekivalo *st'ǎrost i 'mlǎdōst (s duljinom zadnjega u NA. što je pravilno u n. p. c, vidi gore) jer stari akut daje " kao i dugi cirkumfleks u višeslozicama (vidi K a p o v i ć 2003, 57, 60-61). Imenice n. p. a dobivaju u NA. duljina na -ōst analogijom prema n. p. C te tako *st'ǎrost ⇒ *st'ǎrōst (*od st'ǎrosti) ⇒ 'stǎrōst, 'ōd starosti (n. p. C) kao i 'mlǎdōst, 'ōd mladosti gdje je n. p. C izvorna. U hrvatskom se očekuje naglasak tipa mǔdrost od praslavenskoga *mōdrōstь u riječima izvedenima od pridjeva n. p. b (*mōdrъ, usp. Babina Greda mǔdār, mǔdra, mǔdro), a naglasak tipa mlǎdōst u riječima izvedenima od pridjeva n. p. c (*mōldrъ, usp. Babina Greda i općenito zapadnoštok. mlād, mlāda, mlādo). U suvremenim su govorima međutim ta dva tipa izmiješana pa nalazimo i mǔdrōst i mǔdrōst i drǎgōst i drǎgōst (prema očekivanom mǔdrōst, drǎgōst, usp. zapadnoštok. drāg, drāga, drāgo), ovisno o govoru i o pojedinoj riječi.

U i-osnove n. p. C danas pripada i imenice 'kċi ('kċeri, 'kċer) izvorno r-osnova n. p. c. Neobičan je njezin naglasak u N. s dugim -ī. To postaje od staroga *dċt' i – kada slabi poluglas ispada, naglasak se premješta na sljedeći slog koji se u zamjenu dulji. Usp. i *sċto > stō (ī stō, ōd stō gdje se vidi staro *sċto s početnim cirkumfleksom), *dċva > dvā (ī dvā), *bċra > brā (aorist od brāti) prema *dċnō > dnō, *sċpā > spā (aorist od spāti)¹⁶, *ċtō > štō, *kċtō > tkō¹⁷ bez duljenja kada je naglasak već bio na zadnjem slogu pri ispadanju poluglasa u prvom slogu. Isto se događa i u A. *dċt'ery > 'kċer (usp. u Dócu Donjem u Poljicima śina i ċer).

Za razliku od nastavka -ā u o- i a-osnovama, ispred kojega se uvijek dulji slog (vidi K a p o v i ć 2005a, 56-57), slog se ispred -ī < *-jь ne dulji, usp. nōċī, večeri. Kratak je prvi slog i u starom dvojsinskom -ijū < *-jju (iako dijalektalno ima i analoško -ijū prema -ī). U nastavku ī duljine potječe od stezanja (*-jь > *-ijь > -ī), a dvojsinsko -ū ima duljinu analogijom prema -ī.

U hrvatskim se govorima promjenjiv naglasak u riječima jednosložnih osnova kao 'nōċ, D. 'nōċi, L. nōċi, n. 'nōċi, g. nōċī, dli. nōċīma razmjerno dobro čuva. Naglasna je razlika D. i L. u jednini jako dobro očuvana u dosta govora (za razliku od razlike kao 'mōstu – po mōst'u ili 'glāvi – na glāv'i u o- i a-osnovama koja se slabije čuva¹⁸). U dosta se govora čuva i stara visnost g. i dli. Usp. u Prapatnicama kraj Vrgorca: u laži, u krivi, u másti, na pèci, po paméti, pri paméti.

¹⁶ Carlt on 1991: 212. Razlika je naglasaka aorista spā i brā u tome što prvi pripada n. p. b, a drugi n. p. c.

¹⁷ Pretpostave li se stari oblici *ċb, *kċ s kratkim cirkumfleksom, oblici se *ċtō i *kċtō mogu objasniti pravilom Vasiljeva i Dolobka kao kod *dċn (dān) ~ *dċnъ (danās > dānas). Prema pravilu Vasiljeva i Dolobka naglasak se u riječima s početnim cirkumfleksom (čeonim naglaskom) kao *slōvo, *zōlto (slōvo, zlāto) premješta na prvi slog nenaglašene riječi koja slijedi iza nje (*slovo žē). U hrvatskom je trag toga pravila očuvan samo u riječima kao dānas, večeras, a za više o tom pravilu te za primjere iz staroruskoga i srednjobugarskoga usp. Дыбо 1981, 48-54. Rekonstrukcija je praslavenskoga *ċtō, *kċtō doduše problematična jer se u slavenskim jezicima te riječi ponašaju kao riječi čeonoga naglasaka, usp. hrv. 'štō, 'ū štō, 'zāštō, 'pōštō. Za odgovarajuće primjere iz strus. i srbug. vidi Дыбо 1981, 50-51.

¹⁸ U o- je i a-osnovama dijalekatno poopćenje lokativnoga naglasaka (D. mōstu = L. mōstu, D. glāvī = L. glāvī), rjeđe dativnoga (D. mōstu = L. mōstu), puno češće nego kod i-osnova gdje se stara razlika u pravilu čuva. Za o-osnove vidi K a p o v i ć uskoro a.

U višesložnim je riječima često ujednačen početni naglasak pa se dobiva *u mlādosti* umjesto *u mladōsti*, *bōlesti* umjesto *bolēsti*, *zāpovijēdima* umjesto *zapovijēdima*. Čuvanje staroga naglasaka ovisi o tipu riječi, o padežu i o pojedinoj riječi. Primjerice, kod imenica je na -ōst u mnogim govorima ujednačen početni naglasak. Naglasak je *bolēsti*, *bolēstima*, ipak nešto češći, a u *kokōši/kokōšijū*, *kokōšima* je promjena naglasaka posve obična (iako se javlja i *kōkoši*, *kōkošima*). Promjena je naglasaka česta i u riječi *'vēcēr*, *'vēcēri*, *večēr'i*, *večēr'ima*. Stari je naglasak u g. i dli. kod nekih imenica, kao *bōlēst*, puno češći nego stari naglasak u L. S druge strane L. je *pamēti* puno češći nego g. *pamēti*, dli. *pamētima* (doduše ova se riječ rijetko govori u množini). Stari se naglasak dakako često čuva i u stalnim svezama i frazama kao *deset božjih zapovijēdi*, *što ti je na pamēti* i sl.

Što se raznih govora tiče¹⁹, usp. Konavle *mlādōst*, G. *mlādosti*, *bōlēst*, G. *bōlesti*, preko *nōći*, D. *nōći*, L. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovjedi*, dli. *kokōšima*, *bōlestima*, Dubrovnik *mlādōs(t)*, G. *mlādosti*, *bōlēst(t)*, G. *bōlesti*, preko *noći*, g. *nōći*, *bolēsti*, *zapovijēdi*, dli. *kokōšima*, *bolēstima*, Dubrava na Pelješcu *mlādōs*, G. *mlādosti*, *bōlēst*, G. *bōlesti*, DL. *nōći*, g. *nōći*, *bolēsti*, *zapovijēdi*, dli. *kokōšima*, *bolēstima*, Kaštel Sućurac *mlādōst*, G. *mlādosti*, *bōlēst*, G. *bōlesti*, preko *nōći*, DL. *nōći*, g. *nōći*, *bolēsti*, *zapovjedi*, dli. *kokōšima*, *bolēstima*, Šibenik preko *noći*, DL. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti/bolēsti*, dli. *kokōšima*, *bolēstima/bōlestima*, Zadar D. *nōći*, L. *nōći*, Petrinja *mlādōst*, G. *mlādosti*, *bōlēst*, G. *bōlesti*, preko *nōći*, D. *nōći*, L. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovjedi*, dli. *kōkošima*, *bōlestima*, Nova Gradiška *bōlēst*, G. *bōlēsti*, preko *noći*, DL. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovjedi*, dli. *kokōšima*, *bōlēstima/bōlestima*, Požega *mlādost*, G. *mlādosti*, *bōlest*, G. *bōlesti*²⁰, preko *nōći*, D. *nōći*, L. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovjedi*, dli. *kōkošima*, *bōlestima*, Slavonski Brod *mlādōst*, G. *mlādosti*, *bōlēst*, G. *bōlesti*, preko *noći*, D. *nōći*, L. *nōći*, g. *nōći*, *bolēsti*, *dēsēt bōžjih zapovijēdi*, dli. *kokōšima*, *bolēstima*, Đakovo *mlādōst*, G. *mlādosti*, *bōlēst*, G. *bōlesti*, preko *nōći*, D. *nōći*, L. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovjedi*, dli. *kōkošima*, *bōlestima*, Osijek preko *nōći*, D. *nōći*, L. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovijēdi*, dli. *kōkošima*, *bōlestima*, Vukovar preko *nōći*, DL. *nōći*, g. *nōći*, *bōlesti*, *zāpovijēdi*, dli. *kōkošima*, *bōlestima*.

Za staroštokavske govore u Posavini, usp. Dubočac *u mladōsti*, n. *kōkoši*, g. *kokōši*, Siče n. *jēsēni*, *jēsēnima*, D. *čēri*, Sikerevci *zvir*, G. *zvir*, *žuč*, G. *žūci*, Donja Bebrina n. *ūše*, g. *ušijū*, Gundinci *u ušima*, A. *kći*, Orubica N. *ći* – GD. *čēri* – g. *čēri* – dli. *čērimā*, *jēsēn* – G. *jēsēni* – g. *jesēni* – *jesēnimā* – *ūjesēn*, *kōst* – G. *kōsti* – g. *kosti* – *kostimā*, *māst* – G. *māsti* – g. *masti* – *mastimā*, *mōc* – G. *mōci* – g. *moći* – *moćimā*, *nit* – G. *niti* – g. *niti* – *nitmā/nitimā*, *pāprāt* – G. *pāprāti*, *plīsan* – G. *plīsni*, *pēc* – G. *pēci* – u *pēci* – g. *peći* – *pećimā*, *sōl* – G. *sōli*, *svīst* – G. *svīsti* – L. *svīstī*, *vēcēr* – G. *vēcēri* – g. *večēri* – *večērimā*, *vīst* – G. *vīsti* – g. *vīstī*, *vīstimā*, *rīc* – G. *rīci* – g. *rīci* – dli. *ričma*, *rāž* – *rāži*, *vlāst* – G. *vlāsti* – g. *vlāstī* – *vlāstma/vlāstimā/vlastimā*, *vlāt* – G. *vlāti* – g. *vlāti* – *vlātimā*, *zēlēn* – G. *zēlēni*, *zōb* – G. *zōbi* – o *zōbi*, *zvir* – G. *zvir* – g. *zvirī* – *zvirimā*.

¹⁹ U mnogim govorima dakako postoje oscilacije, pa se može govoriti primjerice i *kokōšima* i *kōkošima* i preko *noći* i preko *nōći* i sl.

²⁰ Očito od *mlādōst*, *mlādōsti* i *bōlēst*, *bōlesti*, ali je moj ispitanik bolje čuvao zanaglasne duljine (inače nestabilne) u trosložnim oblicima nego u dvosložnim, tako npr. i *pēcēm* – *pēcēmo*, *plētem* – *plētēmo*, *trēsēm* – *trēsēmo* (ali *pēsēmo*) itd.

U I. se katkada unosi sekundarna duljina osnove ili nastavka, npr. *zòblju* umjesto *zòblju* (prema G. *zòbi*, B u d m a n i 1867, 36), *lâžju* umjesto *lâžju* (prema G. *lâži*, B u d m a n i 1867, 41), *čâšću* umjesto *čâšću* (prema G. *čâsti*, ARj), *mlâdôšću* umjesto *mlâdôšću* (prema G. *mlâdosti*) itd. Izvor toj sekundarnoj duljini treba tražiti u imenica koje završavaju na sonant, kao npr. *křvľju* gdje se slog očekivano dulji ispred sonanta u zatvorenom slogu²¹. Duljina se ne unosi ako je nastavak *-i* (usp. kod Budmanija I. *lâži*, ali *lâžju*) pa je očito da analogija djeluje samo ispred suglasničke skupine. Neće biti da to duljenje ima veze s nestalim jerom u *-ju* < *-bjø²².

U nekim se govorima u nekim imenicama u kosim padežima ujednačava duljina iz NA. pa umjesto *čâst* - *čâsti* dobivamo *čâst* - *čâsti*; umjesto *bôl* - *bôli* dobivamo *bôl* - *bôli*; umjesto *zôb* - *zôbi* dobivamo *zôb* - *zôbi*; *lâž* - *lâži* ⇒ *lâž* - *lâži*, *dôb* - *dôbi* ⇒ *dôb* - *dôbi* itd.²³ Usp. Orubica (Posavina) *bôl*, *bôli*. U imenicama se tipa *pêc* - *pêci*, *môc* - *môci*, *nôc* - *nôci*, *kôst* - *kôsti* takvo ujednačavanje u načelu nigdje ne provodi. U riječi se *râž* očekuje G. *řži* (**ržь*, **ržji*), no ujednakom se samoglasa može dogoditi i ujednaka naglaska – usp. ARj *râž*, *râži*, ali Orubica *râž*, *râži*. Analogija se može dogoditi i u višesložnim riječima: *mlâdôst* - *mlâdôsti* umjesto *mlâdôst* - *mlâdosti* (usp. i *gôvôr* - *gôvôra* umjesto *gôvôr* - *gôvora* u o-osnovama). Događa se i obratno pa imamo *mâst*, *mâsti* od izvornoga *mâst*, *mâsti* (**mâstь*, **mâsti*) analogijom prema *čâst*, *čâsti*, *lâž*, *lâži* itd., usp. npr. u Posavini - Orubica *mâst* - *mâsti*, Stružan G. *mâsti*, n. *mâsti*, Gundinci G. *mâsti*.

6. LITERATURA

ARj = 1881-1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, JAZU: Zagreb
S. Babić, D. Brozović, M. Muguš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak, 1991: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU/Globus, Zagreb

Pietro [= Petar] B u d m a n i, 1867: *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, Vienna

Terence R. C a r l t o n, 1991: *Introduction to the phonological history of the Slavic languages*, Slavica Publishers, Columbus

Владимир А. Дыбо, 1981: *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*, Издательство "Наука", Москва

E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, 1997²: *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb

²¹ Za duljenje ispred sonanta vidi K a p o v i ć 2005a, 54-55.

²² Usp. primjerice dij. *píčē* < *pītyjē gdje se dulji slog iza nestaloga jera, a ne slog ispred njega.

²³ Za istu vrstu analoške promjene u o-osnovama (kao *sôk*, *sôka* umjesto *sôk*, *sôka*) usp. K a p o v i ć uskoro a.

Stjepan Ivšić, 1971: *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent)*, mit einer Einleitung sowie Berichtigungen und Ergänzungen des Verfassers herausgegeben von Christian Alphonsus van der Berk, Slavische Propyläen, Texte in Neu- und Nachdrucken, Band 96, Wilhelm Fink Verlag, München

Mate Kapović, 2003: "Razvoj starih duljina u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima", *Filologija*, br. 4, str. 51-82.

Mate Kapović, 2005a: "Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja)", *Filologija*, br. 44, str. 51-62.

Mate Kapović, 2005b: "Naglasak praslavenske riječi *sъrdьce", *Croatica et Slavica Iadertina*, br. 1, str. 125-133.

Mate Kapović, uskoro a: "Naglasne paradigme o-osnovâ muškoga roda u hrvatskom", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*

Mate Kapović, uskoro b: "Reexamining Meillet's Law", *Proceedings from the 12. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft in Cracow 2004*

Keith Langston, 2006: *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*, Slavica Publishers, Bloomington

ACCENTUAL PARADIGMS OF NOMINAL *I*-STEMS IN CROATIAN

SUMMARY

The paper provides an overview of the accentual paradigms of nominal *i*-stems in Standard Croatian and Štokavian dialects and discusses the innovations that occurred in various Štokavian dialects. Mostly by presenting new dialectological material, various systematic and non-systematic changes in the accentuation of *i*-stems in Štokavian dialects are discussed. The changes discussed in the article include: shifts of the accentual paradigm (*nît*, *nîti* ⇒ *nî̇t*, *nî̇ti*), secondary changes of the accent in a. p. A (*sṁrtî* instead of *sṁrtī*), generalization of length (*bôl*, *bôli* instead of *bô̇l*, *bô̇li*), analogical introduction of length (*mâst*, *mâsti* instead of *mâ̇st*, *mâ̇sti*), generalization of the place of the accent (*u mlâdosti*, *mlâdostî*, *mlâdostima* instead of *u mladòsti*, *mladòstî*, *mladòstima*) etc. Various specific words are discussed and some words and forms are explained historically.

KEY WORDS: *accent, accentuation, Croatian dialectology, i-stems*

